

Djela arhitekture kao autorska djela

Matijašević, Ema

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:479706>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
KATEDRA ZA GRAĐANSKO PRAVO

Ema Matijašević

**DJELA ARHITEKTURE KAO AUTORSKA
DJELA**

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Romana Matanovac Vučković

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. AUTORSKO PRAVO NA DJELIMA ARHITEKTURE	2
2.1. PRAVNI RAZVOJ DJELA ARHITEKTURE NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE.....	2
2.2. DJELA ARHITEKTURE U SADAŠNJEM ZAKONU O AUTORSKOM I SRODNIM PRAVIMA	4
3. AUTOR	6
4. SADRŽAJ AUTORSKOGA PRAVA NA DJELIMA ARHITEKTURE	9
5. ODNOS AUTORSKOGA PRAVA I PRAVA VLASNIŠTVA	12
5.1. TEORIJA O AUTORSKOME PRAVU KAO PRAVU VLASNIŠTVA.....	12
5.2. RAZGRANIČENJE AUTORSKOGA PRAVA I PRAVA VLASNIŠTVA	13
5.3. UNIŠTENJE AUTORSKOG DJELA	14
5.4. IZMJENE I OBNOVA ARHITEKTONSKIH DJELA.....	15
5.5. KULturna DOBRA.....	17
6. AUTORSKO PRAVO NAD DJELIMA ARHITEKTURE U PRAVNOME PROMETU	19
6.1. DJELA ARHITEKTURE STVORENA PO NARUDŽBI.....	19
6.2. DJELA ARHITEKTURE STVORENA PUTE M JAVNOGA NATJEČAJA	21
6.3. DJELA ARHITEKTURE STVORENA U RADNOME ODNOSU.....	21
6.4. AUTORSKA DJELA STUDENATA.....	24
7. NEZAŠTIĆENE TVOREVINE	24
ZAKLJUČAK	27
LITERATURA	29

Izjava o izvornosti

Ja, Ema Matijašević pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskoga rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnoga citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ema Matijašević, v.r.

1. UVOD

Arhitektonska djela predstavljaju autorsku tvorevinu koja spaja funkcionalnost i estetiku, što ih čini jedinstvenima u odnosu na druga autorska djela. Osim tehničkih aspekata, koji su nužni za funkcionalnost i oblikovnost samoga djela, obuhvaćaju i umjetničke aspekte u kojima se očituje autorska kreativnost. Takvu umjetničku formu, koja izražava individualnost i kreativnost autora, štiti Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima¹. Novi ZAPSP posebnu pozornost posvetio je djelima arhitekture što se očituje već u samome definiranju pojedinih elemenata arhitektonskoga djela. Ranije su djela arhitekture bila navedena samo kao autorska djela što je onda u praksi dovelo do prijepora i neusklađenosti s ostalim propisima. Ovaj se rad bavi djelima arhitekture, a osobita pažnja posvećena je izmjenama sadržanima u sadašnjem ZAPSP-u. Najprije će biti obrađen povijesni aspekt razvoja autorskoga prava u arhitekturi, a zatim će ukratko biti prezentirano današnje uređenje. Potom će se razraditi pojam autora arhitektonskoga djela. Sadržaj autorskoga prava bit će razlučen kroz prikaz autorskih imovinskih, ali i moralnih prava. Bit će prikazan i odnos autorskoga prava kao i prava vlasništva pri čemu će posebno biti obrađene novine novoga ZAPSP-a koje se odnose na uništenje, izmjenu i obnovu autorskoga djela arhitekture te kulturnih dobara. Sljedeća će se tema odnositi na autorsko pravo u pravnome prometu u kojem su sadržane značajne promjene u pogledu autorskih djela stvorenih u radnome odnosu i po narudžbi. U posljednjem će poglavlju rada biti prikazane nezaštićene tvorevine.

¹ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. *Narodne novine* br. 111/21 (dalje: ZAPSP)

2. AUTORSKO PRAVO NA DJELIMA ARHITEKTURE

2.1. PRAVNI RAZVOJ DJELA ARHITEKTURE NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE

Prvim zakonom o pravima autora na hrvatskom području smatra se „Zakon za zaštitu književnoga i umjetničkoga vlasništva proti nepovladjenomu izdavanju, patisku i spotvaranju“ koji je 1846. donio Ferdinand I., car i hrvatski kralj². Temeljni cilj zakona bila je zaštita autora od neovlaštenoga pretiskivanja ili izdavanja njegovih djela. Međutim, u navedenome zakonu djela arhitekture još uvijek nisu bila smatrana autorskim djelima. Iako je zakon ponajprije štitio materijalna prava, pažnja se ipak na pojedinim mjestima pridavala i moralnim pravima autora.

1884. godine donesen je „Sbornik zakonah i nadredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju“ koji nije donio značajnije izmjene, osim što se kao novi medij javila fotografija kojoj je bilo posvećeno posebno poglavlje u navedenome zakonu.

Djela arhitekture spominju se u „Zakonu o autorskom pravu u pogledu književnijeh, umjetničkih i fotografskijeh djela“ iz 1895. Međutim, ovaj im je zakon izrijekom osporio autorskopravni značaj: „Djela arhitekture nisu autorska djela, kao ni zakoni, naredbe, javni spisi, govori, predavanja, objave i upute za upotrebu. (§5)³“

Prvi i jedini zakon koji se odnosio na autorska prava u Kraljevini Jugoslaviji bio je „Zakon o zaštiti autorskog prava“ iz 1923. godine. Iako u njemu i dalje nisu bila navedena arhitektonska djela, autorsko je pravo ipak štitilo idejne skice i nacрте. Upravo je sadašnji ZAPSP razložio elemente arhitekture na „skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti...“ na temelju čega se može zaključiti kako se u zakonu iz 1923. nazire prva autorskopravna zaštita arhitektonskih djela. Ipak, izrijekom će kao autorsko djelo biti spomenuta tek u „Zakonu o zaštiti autorskog prava“ iz 1946.

U „Zakonu o autorskom pravu“ iz 1957. godine kao novina javlja se autorsko djelo stvoreno u radnome odnosu. U posebnim odredbama „Zakona o autorskom pravu“ iz 1968. ono se definira kao autorsko djelo stvoreno u radnome odnosu i po narudžbi, a u njemu se prvi put spominju i autorski ugovori. Navedene su izmjene tako i danas važne za arhitektonska djela. Nadalje slijede „Zakon o autorskom pravu“ iz 1978. te „Zakon o izmjenama i dopunama

² Velagić, Z. i Hocenski I. (2014). Autorstvo u hrvatskim zakonima o autorskom pravu od 1846. do 2007. godine, *Libellarium* VII (2): 231 – 252.

³ Ibid., str. 236.

Zakona o autorskom pravu“ objavljen 1986. koji nije bio toliko važan zbog samih izmjena, već zato što se prva zakonska odredba o autorskim pravima u Republici Hrvatskoj referira upravo na njega⁴.

Glede zakona Republike Hrvatske, 28. lipnja 1991. godine Sabor Republike Hrvatske usvojio je „Ukaz o proglašenju Zakona o preuzimanju saveznih zakona iz oblasti prosvjete i kulture koji se u Republici Hrvatskoj primjenjuju kao republički zakoni“ te su se u njemu nalazile gotovo sve odredbe iz „Zakona o autorskom pravu“ iz 1986.⁵.

„Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu“ iz 1993. izbrisao je sve riječi i izraze koji nisu bili u skladu s gramatikom hrvatskoga jezika te ih je zamijenio izrazima u duhu hrvatskoga jezika.

„Zakon o autorskom pravu“ iz 1998. godine hrvatsko zakonodavstvo uskladilo je sa sporazumom Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) iz 1994. koji je obvezivao potpisnice na poštivanje Bernske i Rimske konvencije s obzirom na imovinska i srodna prava autora. On je kao međunarodni zakon utjecao na politiku pojedinih država s obzirom na zaštitu prava intelektualnoga vlasništva⁶.

„Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu“ iz 1999. godine utvrdio je jedinstveno trajanje autorskih imovinskih prava za života autora te sedamdeset godina nakon njegove smrti. Također je uveo i koncepciju javnosti glede objavljivanja autorskoga djela.

„Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima“ iz 2003. je osim autorskih obuhvaćao i ostala srodna prava. Zakon je tako razlikovao autore sastavljenih djela i suautore, a definirao je i presumpciju autorstva. Godine 2007. „Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima“ ispravio je gramatičke pogreške, izmjenio pojedine riječi i pojmove, obrisao neke članke, dok je nekima dodao one nove.

Naposljetku, novi je „Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima“ proglašen 22. listopada 2021. te je njime značajno poboljšana autorskoppravna zaštita djela arhitekture.

⁴ Ibid., str. 240.

⁵ Ibid., str. 241.

⁶ Ibid.

2.2. DJELA ARHITEKTURE U SADAŠNJEM ZAKONU O AUTORSKOM I SRODNIM PRAVIMA

Autorsko je djelo originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenoga ili umjetničkoga područja koja ima individualan karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu, to jest ako ZAPSP-om nije drugačije određeno⁷. Sva autorska djela, pa tako i djela arhitekture, uživaju autorskopravnu zaštitu samo ako sadrže elemente originalnosti i stvaralaštva. Ona stoga moraju biti originalne intelektualne tvorevine kako bi se razlikovale od djela izrađenih isključivo primjenom tehničkih pravila. Henneberg ističe kako „domaća sudska praksa priznaje autorskopravnu zaštitu samo onim djelima arhitekture koja imaju umjetnički karakter, a uskraćuje je konstruktorskom poslu što spada u područje tehnike“⁸. Autor navodi kako je opći kriterij zaštite izvornost djela koja se u slučaju spora može utvrditi s većom sigurnošću, nego umjetnički karakter djela⁹. Iz navedenoga proizlazi kako autorstvo ne zahtijeva tako velik kreativan napor. No ZAPSP ipak ne sadrži odredbu kojom bi se zahtijevalo da se samo ona najuspješnija umjetnička djela zaštite autorskim pravom, već tu zaštitu pruža, kao što je prethodno navedeno, svim originalnim intelektualnim tvorevinama s individualnim karakterom pri čemu zahtijeva tek dostatan stupanj kreativnosti i individualnosti.

Položaj djela arhitekture kao autorskoga djela poboljšan je stupanjem na snagu novoga ZAPSP-a 22. listopada 2021. Raniji je zakon¹⁰ (u daljnjem tekstu ZAPSP03) u autorska djela ubrajao djela arhitekture¹¹, pri čemu pojam „djela arhitekture“ nije bio zakonski precizno definiran, a njegov su opseg i sadržaj utvrđivali praksa, struka i teorija¹². Po njemu se djelima arhitekture smatraju „sve građevine i slične konstrukcije što sadržavaju elemente izvornosti i stvaralaštva u odnosu na oblik ili ukras neovisno o njihovoj namjeni. Među djela arhitekture ubrajaju se i djela unutarnjeg uređenja prostora (djela unutarnje arhitekture) i uređenja vrtova i parkova (djela vrtne ili pejzažne arhitekture)“¹³. Postojeći ZAPSP propisuje da se autorskim djelom drže i „djela arhitekture, kao što su skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekt, planovi te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture“. Time postojeći

⁷ čl. 14. st. 1. ZAPSP

⁸ Henneberg, I., *Autorsko pravo*, Zagreb, 2001., str. 103.

⁹ Ibid.

¹⁰ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima proglašen 22.10.2003., v. *Narodne novine* br. 167/2003

¹¹ čl. 5. st. 2. ZAPSP03

¹² Poturčić Marina, *Autorsko pravo u arhitekturi*, Hrvatska komora arhitekata i inženjera u graditeljstvu, Razred Arhitekata, Zagreb, 2006., str. 17.

¹³ Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 102.

propis štiti sve elemente arhitekture nastale u pojedinim fazama gradnje, od skica i nacрта pa sve do izvedbe građevine. Svaki od navedenih elemenata tako zasebno uživa autorskopravnu zaštitu. Ipak, to ni na koji način ne umanjuje jedinstvenost autorskoga prava u pogledu arhitektonskoga djela kao cjeline sa svim njegovim elementima. Isto je utvrdio Visoki trgovački sud Republike Hrvatske u svojoj odluci navodeći da „ako nema ustupanja bilo kakvih prava od strane tuženika (autora) prema tužitelju, onda ne može biti niti prava za buduće iskorištavanje elemenata na osnovi Idejnog rješenja tuženika, a pogotovo nekakvog neodređenoga i budućega korištenja Idejnoga rješenja tuženika, bez ikakve obaveze od strane tužitelja.¹⁴“

Pitanje izvedbenih projekata¹⁵ izazivalo je određene prijepore. Postojalo je stajalište da izvedbeni projekt ne može biti zaštićen autorskim pravom jer se izrađuje na temelju određenih tehničkih standarda i propisa. Međutim, nemoguće je unaprijed odrediti može li izvedbeni projekt biti prikladan za autorskopravnu zaštitu. Ako ispunjava uvjete koje propisuje ZAPSP, odnosno ima određeni stupanj originalnosti i kreativnosti, ne postoji razlog da projekt ne uživa autorskopravnu zaštitu. Ako se pak radi o pukoj tehničkoj aktivnosti takva zaštita izostaje.

Valja istaknuti da se ZAPSP-om ne štite ideje, već izražaji¹⁶ koji su bili zaštićeni i odredbama ranijega zakona. Ipak, navođenjem elemenata arhitektonskoga djela u ZAPSP-u nailazi se na idejna rješenja i idejne projekte koje ne treba zamijeniti idejama. Idejno se rješenje i idejni projekt tako smatraju izričajima, odnosno ideja autora pomoću njih dobiva određen oblik.

Posebne odredbe o nezaštićenim tvorevinama odnose se i na prostorne planove kao što su plan prostornoga razvoja, urbanistički plan zatim konzervatorske podloge, njihove zbirke i ostalo. Oni su zaštićeni kao autorska djela od trenutka stvaranja pod uvjetom da su originalne intelektualne tvorevine individualnoga karaktera. U trenutku njihove predaje u kakav službeni postupak ili službenoj osobi radi informiranja javnosti ili javnoga korištenja, kao i u trenutku objave radi službenoga informiranja javnosti oni prestaju biti zaštićeni autorskim pravom¹⁷. O tome više riječi kasnije.¹⁸

¹⁴ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, predmet br.: Pž 5712/04-3, 6.2.2007., <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VTSRH201G2007SPzB5712A043>

¹⁵ čl. 74. st. 1. Zakona o gradnji. *Narodne novine* br. 153/13, 20/17, 39/19, 125/19 (dalje: ZG): „Izvedbenim projektom razrađuje se tehničko rješenje dano glavnim projektom.“

¹⁶ čl. 18. st. 1. ZAPSP: „Predmetom autorskog prava su izražaji, a ne ideje, postupci, metode rada ili matematički koncepti kao takvi.“

¹⁷ čl. 18. st. 3. ZAPSP

¹⁸ Više o nezaštićenim tvorevinama v. u poglavlju br. 7.

Predmet autorskoga prava je autorsko djelo u cjelini, uključujući i nedovršeno autorsko djelo, naslov te dijelove autorskoga djela koji udovoljavaju pretpostavkama originalnosti i individualnosti propisanim ZAPSP-om¹⁹.

3. AUTOR

Autorom djela smatra se fizička osoba koja je to djelo stvorila²⁰. Kako ZAPSP ne sadrži posebne odredbe o autoru djela arhitekture, na njega se primjenjuju opće odredbe o autorstvu. Autor se stoga smatra izvornim nositeljem autorskoga prava u pogledu svojega djela i njemu pripadaju sva imovinska te moralna prava. Imovinska prava prenosiva su za života autora i u slučaju smrti, dok su autorska moralna prava prenosiva isključivo u slučaju smrti. U slučaju kada ta prava pripadnu drugoj osobi različitoj od autora, ta će osoba biti izvedeni (derivativan) nositelj autorskoga prava²¹.

Ako je autor u braku stvorio autorsko djelo, Obiteljski zakon²² propisuje da je autorsko djelo vlastita imovina bračnoga druga koji ga je stvorio²³. S druge strane, imovinska korist od autorskoga prava, ostvarena tijekom bračne zajednice, smatrat će se bračnom stečevinom²⁴.

Autoru pripada autorsko pravo na njegovome autorskome djelu samim činom stvaranja toga djela²⁵. Ne postoji obveza ispunjavanja specifičnih zahtjeva kao što su npr. registracija ili objava djela.

Kako bi se olakšalo utvrđivanje autorstva, ZAPSP u članku 24. sadrži oborivu pretpostavku autorstva navodeći da se „autorom smatra fizička osoba čije je ime, pseudonim, umjetnički znak ili kôd na uobičajen način označen na primjercima autorskog djela ili pri objavi autorskog djela, dok se ne dokaže suprotno“. Henneberg²⁶ u pogledu pseudonima razlikuje pseudonime kojima se označava autor čiji je identitet poznat te pseudonime kod kojih identitet autora nije poznat navodeći kako se spomenuta presumpcija autorstva odnosi samo na slučaj

¹⁹ čl. 14. st. 4. ZAPSP

²⁰ čl. 19. st. 1. ZAPSP

²¹ Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 113.

²² Obiteljski zakon. *Narodne novine* br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23 (dalje: OBZ)

²³ čl. 39. st. 3. OBZ

²⁴ čl. 36. st. 2. OBZ

²⁵ čl. 19. st. 2. ZAPSP

²⁶ Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 116.

pseudonima autora čiji je identitet poznat. Presumpcija autorstva može se oboriti isključivo putem suda, no moguće je dokazivanje i prije te izvan odluke suda.

U pogledu autora sastavljenih djela²⁷, ako dva ili više autora sastave svoja stvorena autorska djela radi njihovoga zajedničkoga korištenja, svaki od autora zadržava autorsko pravo na svojem djelu. Njihovi međusobni odnosi uređuju se ugovorom, a ako takav ugovor nije sklopljen ili se drugačije ne odredi, smatra se da svi imaju pravo na jednak udio u naknadi za korištenje toga djela.

S druge strane, koautori djela²⁸ su osobe koje su zajedničkim radom stvorile autorsko djelo, a čijim se doprinosima ne može samostalno koristiti. Njima pripada zajedničko autorsko pravo na stvorenome autorskome djelu tako da svakome pripada dio toga autorskoga prava (koautorski dio) računski određen razmjerno prema cijelome autorskome pravu. U slučaju sumnje u veličinu dijelova, smatrat će se da su jednaki. Za objavu, korištenje i izmjenu djela, svi koautori moraju dati svoj pristanak.

Pravo na priznanje autorstva²⁹ moralno je pravo autora. On ima pravo biti priznat i označen kao autor djela. No to se ne odnosi na slučaj kada način pojedinoga javnoga korištenja autorskoga djela onemogućava navođenje autora ili ako autor u pisanome obliku izjavi da ne želi biti naveden. Također, osoba koja javno koristi autorsko djelo dužna je pri svakome korištenju naznačiti autora.

Kako je prethodno navedeno, ZAPSP ne propisuje tko može biti autor djela arhitekture. Međutim, posebni propisi mogu uputiti na odgovor. S ciljem osiguranja zaštite i uređenja prostora te osiguranja temeljnih zahtjeva za građevinu treba istaknuti da se primjenjuju i drugi propisi kojima se regulira obavljanje arhitektonske djelatnosti i kojima se uređuje projektiranje, građenje, uporaba i održavanje građevina³⁰. Jedan od tih propisa je Zakon o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje³¹ kojim se, između ostalog, uređuje obavljanje stručnih arhitektonskih poslova i djelatnosti prostornog uređenja, projektiranja i/ili stručnog nadzora građenja, građenja, upravljanja projektom gradnje te ispitivanja i prethodnih istraživanja, propisuju zadaće struka, stručni ispit i stručno usavršavanje te uvjeti za strane

²⁷ čl. 20. ZAPSP

²⁸ čl. 21. ZAPSP

²⁹ čl. 28. ZAPSP

³⁰ Bilić Paulić, M., *Autorsko pravo u arhitekturi* (2020.), <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/autorsko-pravo-u-arhitekturi>, (1. listopada 2023.)

³¹ Zakon o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje. *Narodne novine* br. 78/15, 118/18, 110/19

osobe koje obavljaju poslove i djelatnosti prostornog uređenja i gradnje³². Poslove projektiranja u svojstvu odgovorne osobe, tj. projektanta u okviru zadaća svoje struke može obavljati 'ovlašteni arhitekt' ili 'ovlašteni inženjer' sukladno posebnom zakonu kojim se uređuje udruživanje u Komoru³³. Navedenu djelatnost može obavljati samostalno u vlastitom uredu, zajedničkom uredu ili pravnoj osobi registriranoj za tu djelatnost³⁴. ZG propisuje da „projektiranje, kontrolu i nostrifikaciju projekata, građenje i stručni nadzor građenja investitor mora pisanim ugovorom povjeriti osobama koje ispunjavaju uvjete za obavljanje tih djelatnosti prema posebnom zakonu“³⁵. Projektant je prema ZG-u fizička osoba koja prema posebnom zakonu ima pravo uporabe strukovnoga naziva 'ovlašteni arhitekt' ili 'ovlašteni inženjer'³⁶. Taj poseban zakon na koji se upućuje je Zakon o Hrvatskoj komori arhitekata i komorama inženjera u graditeljstvu i prostornom uređenju³⁷ koji propisuje da se navedeni strukovni naziv stječe upisom u imenik ovlaštenih arhitekata i inženjera³⁸. On tako propisuje obvezno udruživanje u Komoru ovlaštenih arhitekata, ovlaštenih arhitekta urbanista i ovlaštenih inženjera koji u svojstvu ovlaštene osobe obavljaju stručne poslove projektiranja, stručnoga nadzora građenja te poslove prostornoga uređenja³⁹ te uvjete za upis u imenik ovlaštenih arhitekata, ovlaštenih arhitekata urbanista, odnosno ovlaštenih inženjera⁴⁰.

Iz navedenoga proizlazi da prema ZAPSP-u autorskoppravna zaštita ne bi bila uskraćena osobi koja je stvorila autorsko djelo arhitekture, a koja po struci nije arhitekt sve dok djelo ispunjava uvjete propisane zakonom. Međutim, to ne znači da takva osoba ne bi bila sankcionirana zbog kršenja drugih propisa.

Moglo bi se zaključiti da pojedine elemente djela arhitekture može izvesti i autor koji po struci nije arhitekt (nema zapreke za npr. izradu skice), ali takav autor može ne ispunjavati potrebne uvjete za izradu izvedbenog projekta koji bi ipak tražio veći stupanj tehničkog znanja.

Na području Republike Hrvatske mnogo je arhitektonskih ostvarenja autora koji po struci nisu arhitekti, no ipak ih se smatra značajnim kreatorima arhitektonskih djela. Tako je Ivan Meštrović djela snažne plastične vrijednosti ostvario u graditeljsko-kiparskim

³² čl. 1. st. 1. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje

³³ čl. 17. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje

³⁴ čl. 19. Zakona o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje

³⁵ čl. 49. st. 2. ZG

³⁶ čl. 51. st. 1. ZG

³⁷ Zakon o Hrvatskoj komori arhitekata i komorama inženjera u graditeljstvu i prostornom uređenju. *Narodne novine* br. 78/15, 114/18, 110/19, dalje: Zakon o HKAIG

³⁸ čl. 26. st. 2. Zakon o HKAIG

³⁹ čl. 2. st. 2. Zakon o HKAIG

⁴⁰ čl. 27. Zakon o HKAIG

spomenicima i projektima⁴¹ poput mauzoleja obitelji Meštrović u Otavicama (1926-1932), Doma likovnih umjetnika u Zagrebu (1934-1938), Galerije Ivana Meštrovića u Splitu (1931-1939) te mnogih drugih. Također, riječka džamija i Islamski centar u Rijeci nastali su u koautorstvu Dušana Džamonje i arhitekata Branka Vučinovića i Darka Vlahovića⁴².

4. SADRŽAJ AUTORSKOGA PRAVA NA DJELIMA ARHITEKTURE

Autorsko pravo obuhvaća autorska imovinska prava i autorska moralna (osobna) prava. ZAPSP navodi da se autorskim pravom štite osobne i duhovne veze autora s njegovim autorskim djelom (moralna prava autora), kao i imovinski interesi autora u pogledu njegova autorskoga djela (imovinska prava autora)⁴³.

Imovinska prava obuhvaćaju pravo umnožavanja, pravo distribuiranja, pravo priopćavanja djela javnosti i pravo prerade. Autor ima isključivo pravo sa svojim autorskim djelom i koristima iz njega činiti što ga je volja, kao i pravo svakoga drugoga iz toga isključiti⁴⁴. Imovinska prava autora prenosiva su među živima pravnim poslom ili zakonom te u slučaju smrti nasljeđivanjem pri čemu se ograničena trajanja.

Pravo umnožavanja⁴⁵ isključivo je pravo izrade autorskoga djela u jednome ili više primjeraka, u cijelosti ili dijelovima, izravno ili neizravno, privremeno ili trajno, bilo kojim sredstvima i u bilo kojem obliku. ZAPSP izričito propisuje da se djelo arhitekture umnaža građenjem, odnosno izvedbom. Međutim, elementi djela arhitekture mogu se umnažati i na druge načine, kao npr. fotokopiranjem ili objavom nacрта na Internetu.

Pravo distribuiranja⁴⁶ isključivo je pravo stavljanja izvornika ili primjerka autorskoga djela u promet prodajom ili na neki drugi način. Skladištenje primjeraka autorskoga djela i poduzimanje drugih radnji radi distribuiranja izjednačeno je s distribuiranjem. ZAPSP u čl. 34. navodi načine na koje se autorska djela stavljaju u promet. Najčešći je način upravo prodaja koja se može primijeniti i na arhitektonska djela. Uz distribuciju javlja se još i pravo

⁴¹ Enciklopedija.hr, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40326>, 17. rujna 2023.

⁴² Enciklopedija.hr, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=16852>, 17. rujna 2023.

⁴³ čl. 26. st. 2. ZAPSP

⁴⁴ čl. 32. ZAPSP

⁴⁵ čl. 33. ZAPSP

⁴⁶ čl. 34. ZAPSP

iznajmljivanja te javne posudbe. No, u tome slučaju dolazi do ograničenja autorskoga prava u korist vlasnika koji ima prevladavajući interes kada je riječ o korištenju građevinom stoga autor nema nikakvih ovlasti s obzirom na najam i posudbu. ZAPSP u čl. 34. st. 2. izričito propisuje da se pravo iznajmljivanja ne odnosi na izgrađena djela arhitekture, a u st. 8. istoga članka navedeno je kako građevine ne mogu biti predmetom posudbe.

Pravo priopćavanja djela javnosti⁴⁷ isključivo je autorovo pravo koje on može izvršiti na bilo koji način. Ako ZAPSP ne određuje drugačije, za svako priopćenje djela javnosti potrebno je pribaviti odobrenje ugovorom ili na neki drugi način. Ono se za djela arhitekture ostvaruje kroz javno prikazivanje⁴⁸.

Pravo prerade⁴⁹ isključivo je pravo prevođenja, prilagođavanja glazbene ili druge obrade ili koje druge preinake autorskoga djela. Za svaku preinaku djela arhitekture koja nije izričito propisana kao slobodna (npr. u radnom odnosu predmnijeva će biti na strani poslodavca, a ne autora) potreban je isključiv pristanak autora⁵⁰. Kod autorskih djela arhitekture, pravo prerade najviše se očituje u pogledu izmjene i obnove arhitektonskoga djela te u slučajevima prerade iz jednoga elementa djela arhitekture u drugi što posebno dolazi do izražaja u radnome odnosu i naručivanju djela arhitekture. Više riječi o tome bit će u narednim poglavljima.

Autorska moralna ili osobna prava štite osobne interese autora. Ona nisu prenosiva među živima, dok su samo djelomice prenosiva u slučaju smrti, a mnogi zakoni propisuju njihovo neograničeno trajanje⁵¹. ZAPSP kao moralna prava autora navodi pravo prve objave, pravo na priznanje autorstva, pravo na poštovanje autorskoga djela, pravo na poštovanje časti i ugleda autora, ali i pravo opoziva za koje je izričito propisano da se ne odnosi na djela arhitekture⁵². Moralna prava autora uživaju zaštitu za vrijeme autorovoga života i 70 godina nakon njegove smrti⁵³. Prestankom autorskoga prava djelo postaje javno dobro (što je posebice izraženo u arhitekturi jer jednom izrađeno, autorsko djelo postaje izloženo javnosti, a samim time i podložno povredama autorskoga prava) te se može slobodno koristiti, no samo uz obvezu

⁴⁷ čl. 36. ZAPSP

⁴⁸ čl. 41. ZAPSP: „Pravo javnog prikazivanja isključivo je pravo priopćavanja javnosti djela vizualnih umjetnosti, arhitekture, primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografskog ili audiovizualnog djela te kartografskog djela ili prikaza znanstvene ili tehničke prirode pomoću tehničkih uređaja.“

⁴⁹ čl. 54. ZAPSP

⁵⁰ Matanovac Vučković, R., *Pravno mišljenje*, Zagreb, 2023., dostupno na mrežnoj stranici Hrvatske komore arhitekata: https://www.arhitekti-hka.hr/files/file/vijesti/2023/RM_AUTORSKO_PRAVO_PRAVNO_MISLJENJE.pdf, str. 44. (17. rujna 2023.)

⁵¹ Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 4.

⁵² čl. 31. st. 6. ZAPSP

⁵³ čl. 119. ZAPSP

priznanja autorstva, poštivanja djela te časti i ugleda autora. Protiv onih koji to ne poštuju nasljednici autora, udruge autora kojima je on pripadao, kao i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ovlaštene su zahtijevati prestanak povrede te obveze⁵⁴.

Pravo prve objave⁵⁵ pravo je autora da odredi hoće li, kada, gdje, kako i pod kojim uvjetima njegovo autorsko djelo biti prvi put objavljeno. Do prve objave autor ima pravo otkriti javnosti sadržaj ili opis svojega autorskoga djela. Autor tako može objaviti djelo kao cjelinu ili samo neke njegove dijelove. Na taj način autor djela arhitekture može ostvariti svoje navedeno pravo, primjerice, objavom idejnoga rješenja javnosti.

Pravo na priznanje autorstva⁵⁶ obuhvaća pravo autora da bude priznat i označen kao autor djela. Osoba koja koristi autorsko djelo dužna je pri svakome korištenju naznačiti autora, osim ako autor u pisanome obliku izjavi da ne želi biti naveden ili ako način pojedinoga javnoga korištenja onemogućava navođenje autora. Navođenje autora protivno njegovoj zabrani smatra se istom povredom kao i nenavođenje autora u slučaju nepostojanja te zabrane⁵⁷. Autor djela arhitekture ima pravo i na samoj građevini biti označen i priznat kao autor djela. Hrvatski arhitekt Fedor Kritovac bavio se upravo natpisima na građevinama kojima su bili označeni arhitekti i „ovlašteni graditelji“. Kritovac je 2001. godine u časopisu „Prostor“ (br. 9/2001) objavio članak „Natpisi i oznake graditelja na zagrebačkim zgradama“ u kojem je, pored teoretskoga uvoda, naveo 64 natpisa s imenima autora koja je pronašao na zagrebačkim ulicama. Danas se pravo na priznanje autorstva priznaje Pravilnikom o sadržaju i izgledu ploče kojom se označava gradilište⁵⁸ u kojem je navedeno da gradilište, na kojem se gradi na temelju građevinske dozvole, mora biti naznačeno pločom pri čemu je jedna od njezinih obveznih sastavnica upravo ime, odnosno tvrtka projektanta⁵⁹.

Pravo na poštovanje autorskoga djela⁶⁰ obuhvaća autorovo pravo da se usprotivi deformiranju, sakaćenju i sličnom naruženju svojega autorskoga djela, kao i pravo da se protivi uništenju izvornika ili posljednjega primjerka svojega autorskoga djela. Visoki trgovački sud utvrdio je povredu autorskoga moralnoga prava kada je prilikom izvedbe projekta i izgradnje objekta došlo do većih promjena i modifikacija od strane izvoditelja sa zadiranjem u osnovne

⁵⁴ čl. 127. ZAPSP

⁵⁵ čl. 27. ZAPSP

⁵⁶ čl. 28. ZAPSP

⁵⁷ Gliha, I., Vukmir, M., Sikirić, H.; Kluwer International Encyclopedia of Laws - Croatia, 2006, str. 65.

⁵⁸ Pravilnik o sadržaju i izgledu ploče kojom se označava gradilište. *Narodne novine* br. 42/2014

⁵⁹ čl. 4. Pravilnika o sadržaju i izgledu ploče kojom se označava gradilište

⁶⁰ čl. 29. ZAPSP

rješidbe autora bez njegove suglasnosti⁶¹. Ako se neznatnim izmjenama, preradom, prilagodbom ili obradom ne dira u osnovni karakter djela, to se neće držati deformiranjem, sakaćenjem i naruženjem. U slučaju da autor odobri preradu, ne može se pozivati na moralno pravo poštivanja autorskoga djela ako je prerada učinjena u skladu s ciljem zbog kojega ju je autor odobrio. Navedeno pravo nije u interesu samoga autora, njegove časti i ugleda, već u interesu kulture jer pridonosi zaštiti kulturne baštine⁶².

Pravo na poštovanje časti i ugleda autora⁶³ obuhvaća pravo autora da se usprotivi korištenju autorskoga djela na način kojim se povrjeđuju njegova čast i ugled. Autorovu čast predstavljaju njegove osobine i djela koja imaju pozitivan društveni učinak, a njegov ugled poštovanje koje prema njemu i njegovim kvalitetama imaju drugi⁶⁴. Oni mogu biti povrijeđeni upotrebom koja šteti autorovoj časti ili ugledu ili drugim radnjama, kao što je neovlašteno uništavanje autorskog djela⁶⁵. Često se ne radi samo o povrijeđenoj časti ili ugledu, već istom radnjom mogu biti povrijeđeni i ekonomski interesi autora neovlaštenim korištenjem njegovog autorskog djela, u kojem slučaju autor ima pravo zahtijevati zaštitu oba prava⁶⁶.

5. ODNOS AUTORSKOGA PRAVA I PRAVA VLASNIŠTVA

5.1. TEORIJA O AUTORSKOME PRAVU KAO PRAVU VLASNIŠTVA

Nastojanje nakladnika knjiga da osiguraju čvršći pravni temelj za isključivo pravo prodaje svojih izdanja tijekom određenoga roka rezultiralo je teorijom da je taj temelj pravo vlasništva autora književnoga djela koje se izdaje. Smatralo se da je književno djelo rezultat rada njegova autora te da mu u pogledu toga djela pripadaju jednaka prava koja pripadaju i vlasniku stvari, dakle isključivo pravo iskorištavanja i raspolaganja. Ta se teorija počela razvijati u Njemačkoj u 16. stoljeću te u Francuskoj i Engleskoj u 18. stoljeću. Kritici je podvrgnuta u 19. stoljeću kada je francuski teoretičar Pierre Josephe Proudhon tvrdio da se posjedovati mogu samo materijalna dobra te da ideje pripadaju zajednici pa se „književno vlasništvo“ ne može smatrati pravom vlasništva u smislu građanskoga zakonika. Proudhon je

⁶¹ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, predmet br.: PŽ 6991/02-2, 2.12.2003., <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VTSRH201G2003SPZB6991A022>

⁶² Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 160.

⁶³ čl. 30. ZAPSP

⁶⁴ Gliha, I., Vukmir, M., Sikirić, H.; op. cit. (bilj. 57.), str. 66.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

tako naveo kako autoru djela pripada samo pravo na nagradu za njegov rad. Upravo je teorija o autorskom pravu kao pravu vlasništva utjecala na zakonsko priznanje autorskoga imovinskoga prava⁶⁷.

Današnji trag navedene teorije nalazi se u nazivu „književno i umjetničko vlasništvo“ kojim se označava autorsko pravo, a uz „industrijsko vlasništvo“ ono spada u kategoriju prava koja se zajednički nazivaju „intelektualnim vlasništvom“⁶⁸.

5.2. RAZGRANIČENJE AUTORSKOGA PRAVA I PRAVA VLASNIŠTVA

Današnja stajališta znatno se razlikuju od prethodno navedenih pa tako i sam ZAPSP navodi da je autorsko pravo samostalno i neovisno o pravu vlasništva kao i od drugih stvarnih prava na stvari na kojoj je autorsko djelo fiksirano⁶⁹ (npr. autorsko pravo u pogledu književnog djela neovisno je o pravu vlasništva knjige; jednako tako autorsko pravo nad djelom arhitekture neovisno je o vlasništvu te građevine). Zakon navodi da pravo vlasništva i druga stvarna prava na stvari, na kojima je autorsko djelo fiksirano, ne smiju bez odobrenja nositelja autorskoga prava biti izvršavana protivno autorskom pravu, osim ako Zakon ne određuje drugačije⁷⁰. Vlasnik nekretnine, na kojoj istodobno postoji autorsko pravo djela arhitekture, ne može bez odobrenja autora iskorištavati nekretninu protivno njegovim autorskim pravima. Navedenom odredbom propisuje se ograničenje prava vlasništva koje se inače drži apsolutnim⁷¹. Ove iznimke rezultat su nužnosti te se ne smiju koristiti ekstenzivno i primjenjivati na neke druge situacije⁷².

Iako su autorsko pravo i pravo vlasništva apsolutnoga karaktera, tj. djeluju prema svima (*erga omnes*), jedna od razlika je u tome da se autorsko pravo odnosi na intelektualne tvorevine, a pravo vlasništva na stvari⁷³. Također, ovlasti koje sadrži autorsko pravo različite su od onih

⁶⁷ Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 30.-32.

⁶⁸ Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 32.

⁶⁹ čl. 112. st. 1. ZAPSP

⁷⁰ čl. 112. st. 2. ZASP

⁷¹ čl. 30. st. 1. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima. *Narodne novine* br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17 (dalje: ZV): „Pravo vlasništva je stvarno pravo na određenoj stvari koje ovlašćuje svoga nositelja da s tom stvari i koristima od nje čini što ga je volja te da svakog drugoga od toga isključi, ako to nije protivno tuđim pravima i zakonskim ograničenjima.“

⁷² Matanovac Vučković, R.: Novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima – odgovor na izazove jedinstvenoga digitalnog tržišta i prijepore u primjetni, u: *Reforma autorskog prava u Europskoj uniji*, HAZU, Zagreb 2023, str. 23.

⁷³ Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 8.

koje sadržava pravo vlasništva. Autorsko pravo ne osigurava autoru isključivo pravo uporabe njegova djela nakon što je ono objavljeno, kao što to osigurava pravo vlasništva. Također, u nekim zakonodavstvima, osim isključivih autorskih imovinskih prava iskorištavanja djela, postoje i prava koja nisu isključiva. Jedno od tih prava je pravo na naknadu (npr. pravo slijeđenja). Trajanje autorskoga prava, za razliku od prava vlasništva je ograničeno (uz određene iznimke kao što su npr. koncesije). Iznimke postoje i kod načina stjecanja određenoga prava pa se tako pravo vlasništva, između ostaloga, može steći okupacijom i priraštajem, dok kod autorskoga prava navedeno nije moguće. Kod prijenosa vlasništva, na novoga se vlasnika prenose sva prava koja je imao prethodni vlasnik, dok se kod stjecanja autorskoga prava to ne mora dogoditi⁷⁴.

5.3. UNIŠTENJE AUTORSKOG DJELA

Poseban položaj djela arhitekture očituje se u zakonskoj odredbi koja se odnosi na uništenje autorskoga djela. ZAPSP propisuje da „vlasnik izvornika autorskog djela koji zna ili mora znati da autor ili neki od koautora ima poseban interes za očuvanje tog izvornika dužan je prije uništenja obavijestiti ih o namjeri uništenja i ponuditi otkup po cijeni stvarne vrijednosti. Ako nije moguća predaja izvornika u posjed autora, vlasnik je dužan omogućiti autoru izradu primjerka autorskog djela na odgovarajući način. Ako autor ne želi otkupiti izvornik, vlasnik ga može slobodno uništiti, ali je na zahtjev autora dužan dopustiti mu njegovo fotografiranje ili snimanje prije nego što ga uništi“⁷⁵. To je opća odredba koja se primjenjuje na autorska djela. Nadalje ZAPSP navodi kako vlasnik stvari, koje sadrže umnožene primjerke autorskoga djela, nema navedene obveze, osim ako je znao ili morao znati da ne postoji izvornik ili drugi primjerci toga djela⁷⁶. Također vlasnik stvari, na kojoj je autorsko djelo fiksirano bez njegova odobrenja, tu stvar može uništiti također bez prethodno navedene obveze⁷⁷. Međutim, ZAPSP izričito navodi da se navedene odredbe ne odnose na arhitektonska djela stoga odstupa od opće odredbe pa za djela arhitekture propisuje posebno pravilo oko uništenja autorskoga djela. Vlasnik arhitektonskoga djela jedino je dužan obavijestiti autora o uništenju te mu, na njegov

⁷⁴ Henneberg, op. cit. (bilj. 8.), str. 32.

⁷⁵ čl. 114. st.1. ZAPSP

⁷⁶ čl. 114. st. 2. ZAPSP

⁷⁷ čl. 114. st. 3. ZAPSP

zahtjev, dopustiti fotografiranje ili snimanje djela te mu predati primjerak njegova nacрта u slučaju njegova posjedovanja⁷⁸.

Iz navedenih odredbi proizlazi prevladavajući interes vlasnika kojim je moguće srušiti građevinu kako bi se zadovoljili drugi interesi te se uz to propisuju i prava koja će autor u tome slučaju imati. Međutim, ako je arhitektonsko djelo kulturno dobro, primjenjuje se propis o zaštiti kulturnih dobara i to bez pozivanja na autorska prava. No nije samo autorstvo razlog za sprječavanje uništenja djela arhitekture. Uz ZAPSP postoji još niz drugih propisa koji se međusobno isprepliću i čije je poznavanje važno kako bi se moglo obuhvatiti cijelo područje zaštite autorskoga djela.

5.4. IZMJENE I OBNOVA ARHITEKTONSKIH DJELA

Značajne su novine unesene člankom 115. ZAPSP-a koji se odnosi na izmjene i obnovu arhitektonskoga djela. Navedene se odredbe odnose na slučaj kada ništa konkretno nije ugovoreno između vlasnika, odnosno investitora i autora, odnosno njegova poslodavca. Kada su u pitanju interesi vlasnika, naglasak se stavlja na nužne izmjene jer intervencija u autorsko pravo u pravilu nije dopuštena. Pri tome se interesi vlasnika odnose na usklađenost djela arhitekture sa svim temeljnim zahtjevima za građevinu. Autor arhitektonskoga djela ne može se protiviti nužnim izmjenama svojega arhitektonskoga djela ako ono nije uređeno prema temeljnim zahtjevima za građevinu iz zakona kojim se uređuje gradnja⁷⁹. Navedeni autorskopравни propis može se protumačiti samo uz pomoć propisa o gradnji – za definiranje nužnih izmjena u propisima je tako potrebno pronaći razloge koji mogu prevladavati autorsko pravo te one kojima se autor ne može protiviti. Tako ZG u članku 8. popisuje temeljne zahtjeve za građevinu: mehaničku otpornost i stabilnost, sigurnost u slučaju požara, higijenu zdravlja i okoliša, sigurnost i pristupačnost tijekom uporabe, zaštitu od buke, gospodarenje energijom i očuvanje topline te održivu uporabu prirodnih izvora. Ako su potrebne neke izmjene, sa svrhom poštivanja temeljnih zahtjeva za građevinu, vlasnik od arhitekta mora zahtijevati navedene izmjene, a ako se arhitekt ogлуši zahtjevu, vlasnik, odnosno investitor ih može učiniti i bez odobrenja autora. On u ovome slučaju može angažirati i drugoga arhitekta ako autor sam ne želi ili ne može napraviti potrebne izmjene. Navedene se odredbe primjenjuju i na djela nastala u radnome odnosu u kojem poslodavac nastupa kao autor zbog predmnjeve da se pravo prerade

⁷⁸ čl.114. st. 4. ZAPSP

⁷⁹ čl. 115. st. 1. ZAPSP

nalazi kod njega⁸⁰, osim ako je drugačije ugovoreno ugovorom o radu. Ova odredba odnosi se na sve elemente djela arhitekture propisane u čl. 14. st. 2. ZAPSP-a, od skice do same građevine.

Ako je arhitektonsko djelo, zbog narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu iz zakona kojim se uređuje gradnja, potrebno obnoviti, njegov se autor ne može protiviti uporabi drugih materijala ako su oni od kojih je to djelo napravljeno pokazali nedostatke za korištenje ili ako ih nije moguće nabaviti ili ih je pak moguće nabaviti samo uz nerazmjerne poteškoće, odnosno nerazmjernan trošak⁸¹. Riječ je stoga o dovršenim građevinama budući da se samo one mogu obnavljati. Ako bi obnovljena građevina bila identična svome izvorniku, u tom slučaju ne bi bilo potrebno odobrenje autora. Odredba se odnosi na obnove pri kojima bi u isto vrijeme došlo i do prerade, kao što je npr. korištenje drugih materijala pri obnovi, ali samo ako bi ona utjecala na autorskopravne aspekte koji mijenjaju obilježje autorskoga djela⁸². Autor koji je bio prisiljen pristati na izmjene zbog navedenih odredbi, a ne slaže se s rezultatom, može zahtijevati da se na samo djelo stavi napomena o nužnim izmjenama, vremenu kada je to učinjeno ili da se izbriše njegovo ime ako više ne želi biti označen kao takav. Navedene bi odredbe u praksi trebale biti tumačene veoma restriktivno, odnosno intervencije u djela arhitekture trebale bi biti dopuštene samo onda kada su nužne, odnosno da je riječ o situacijama u kojima je autor prisiljen ustuknuti u smislu svog autorskog prava veoma ograničene. Autoru se tada daje pravo da odstrani vezanje svojega imena uz takve izmjene⁸³.

Izmjena ili obnova djela arhitekture nastalih na temelju javnoga natječaja, financiranoga javnim sredstvima ili nagrađenoga strukovnom nagradom, zahtijeva nužnu suglasnost autora. Riječ je najčešće o projektima posebne vrijednosti odabranih među više ponuditelja arhitektonskih rješenja na javnom natječaju, postupkom javne nabave ili je riječ o dokazano posebno vrijednom djelu nagrađenom strukovnom nagradom⁸⁴. Autorsko pravo i u ovom slučaju preuzima prednost nad pravom vlasništva⁸⁵. Ipak, autor ne smije neopravdano uskratiti suglasnost te ju je dužan dati tako da ona ne uzrokuje nerazmjernan trošak vlasniku arhitektonskoga djela ili u slučaju da značajno produžuje vrijeme potrebno za izmjenu ili obnovu istoga⁸⁶. U navedenom slučaju bez odobrenja autora nije moguće izvršiti ni one

⁸⁰ čl. 100. st. 2. ZAPSP

⁸¹ čl. 115. st. 2. ZAPSP

⁸² Matanovac Vučković, op.cit. (bilj. 50.), str. 56.

⁸³ čl. 115. st. 3. ZAPSP: „U slučajevima iz stavaka 1. i 2. ovoga članka, ako je na arhitektonskom djelu označeno njegovo ime, autor ima pravo zahtijevati da vlasnik zgrade uz njegovo ime stavi napomenu o nužnim izmjenama arhitektonskog djela i vremenu kad je to učinjeno ili da izbriše njegovo ime.“

⁸⁴ Matanovac Vučković, op. cit. (bilj. 72.), str. 33.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ čl. 115. st. 4. ZAPSP

izmjene koje su nužne zbog narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu. Vlasnik, odnosno investitor navedene izmjene ne može napraviti bez suglasnosti autora. Također, za navedene izmjene ne može angažirati drugu osobu, što je bitna razlika u odnosu na stavke 1. i 2. istoga članka. U slučaju neopravdane uskrate suglasnosti autora potrebno je pokrenuti sudski postupak kako bi došlo do njezina ishoda. Na sudu je da ocijeni je li uskrata suglasnosti opravdana pa da u slučaju neopravdane uskrate suglasnosti naloži autor da je dodijeli⁸⁷.

5.5. KULTURNA DOBRA

Kulturnim dobrom nazivamo oblik ljudskoga stvaralaštva koji je prepoznat i priznat kao kulturna vrijednost te se kao takav čuva. Ako je njegova zaštita institucionalno važna, riječ je o kulturnome spomeniku. Kulturna dobra dijelimo na materijalna i nematerijalna, a materijalna se dalje dijele na pokretna, nepokretna i podvodna. Pokretna su kulturna dobra slike, biblioteke, porculan pa i stećci iz Hrvatske zajedno s korpusom iz susjednih zemalja. Nepokretna kulturna dobra su gradovi ili dijelovi gradskih cjelina, kao što je npr. gradska jezgra Dubrovnika ili kompleks i Dioklecijanova palača u Splitu te samostalne građevine kao npr. Eufrazijeva bazilika u Poreču i ostale. U podvodna kulturna dobra ubrajaju se potopljeni arheološki ostatci i brodovi. Skupinu nematerijalnih kulturnih dobara čine jezici, obredi, izvedbene umjetnosti, obrtničke vještine kao što su npr. viteški turnir Sinjska alka u Sinju, čipkarstvo u Hrvatskoj te licitari u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i drugo⁸⁸. UNESCO je 1975. donio Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine kojom se reguliraju kriteriji i načini čuvanja kulturnih dobara. U Republici Hrvatskoj na snazi je Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara⁸⁹.

ZAPSP zaštićena kulturna dobra spominje u čl. 115. koji se odnosi na izmjene i obnovu arhitektonskoga djela. Čl. 115. st. 5. odnosi se na konzervatorsko djelo koje je zaštićeno kulturno dobro. Propisano je da „ako je arhitektonsko djelo zaštićeno kulturno dobro, prilikom izmjene, uključujući obnove takvog djela, iz bilo kojeg razloga, autor takvog djela nije ovlašten protiviti se izmjenama njegova arhitektonskog djela koje se prema odluci nadležnog tijela zahtijevaju sukladno zakonu kojim se uređuje očuvanje i zaštita kulturnih dobara“. U navedenom slučaju tako nije isteklo autorsko pravo arhitektonskoga djela, odnosno nije prošlo

⁸⁷ Matanovac Vučković, op.cit. (bilj. 50.), str. 56.

⁸⁸ v. Proleksis enciklopedija, <https://proleksis.lzmk.hr/143474/>, 17. rujna 2023.

⁸⁹ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. *Narodne novine* br. 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21, 114/22

više od 70 godina od smrti autora⁹⁰. Dakle, autor djela arhitekture koje je kulturno dobro je živ ili su živi njegovi nasljednici te se on, kao ni njegovi nasljednici, ne može protiviti izmjenama ili obnovi koje se zahtijevaju sukladno Zakonu o zaštiti kulturnih dobara. Navedene izmjene obavljaju se po nalogu nadležnih konzervatorskih odjela Ministarstva kulture i medija pri čemu se one mogu obavljati iz bilo kojega razloga, a ne samo zbog narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu, a najčešće se radi o obnovi kulturne baštine. Ako bi autor, ili njegovi nasljednici, smatrao da je konzervatorski odjel naložio izmjenu koja je suprotna čl. 29. ZAPSP-a, odnosno pravu na poštovanje autorskoga djela, onda ima pravo od nadležnoga suda zahtijevati zaštitu svojega moralnoga prava integriteta. Sud će tada na temelju konkretnoga slučaja odlučiti je li moralno pravo povrijeđeno te će po potrebi naložiti odgovarajuću zahtijevanu mjeru sukladno autorovu tužbenome zahtjevu⁹¹.

Čl. 115. st. 6. ZAPSP-a odnosi se na idejni projekt i na to nastavljajuće projekte te izvedbe izmjene, uključujući i obnove arhitektonskog djela⁹². Dakle, sama izmjena odnosno obnova je po sebi autorsko djelo ako udovoljava općim pretpostavkama za autorskopravnu zaštitu⁹³. Propisano je da „autor arhitektonskog djela kojim se mijenja, uključujući obnavlja kulturno dobro nije ovlašten protiviti se izmjenama svojeg arhitektonskog djela izmjene, uključujući obnovu kulturnog dobra, koje se prema odluci nadležnog tijela zahtijevaju sukladno zakonu kojim se uređuje očuvanje i zaštita kulturnih dobara“. Navedena odredba odnosi se na autora projekta obnove ili izmjene kulturnoga dobra koji je dužan pratiti upute nadležnih konzervatorskih odjela Ministarstva kulture i medija. Njegovo djelo nije samo po sebi kulturno dobro, već se njime radi intervencija na kulturnome dobru pri čemu konzervatorski odjel ne treba tražiti autorovu suglasnost za intervencije na tome projektu koje su utemeljene na Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Dakle, izmjena projekta obnove kulturnoga dobra koju bi naložili konzervatorski odjeli Ministarstva kulture i medija može se provesti bez suglasnosti i bez sudjelovanja autora projekta obnove kulturnoga dobra. I u ovome slučaju valja naglasiti da se radi o izmjenama bilo koje vrste te iz bilo kojega razloga, a ne samo onih koje bi bile potrebne zbog narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu. Također vrijedi pravilo da ako autor smatra da bi mu bilo povrijeđeno moralno pravo iz čl. 29. ZAPSP-a, da bi mogao od nadležnoga suda

⁹⁰ čl. 119. ZAPSP: „Autorsko pravo traje za života autora i 70 godina nakon njegove smrti, bez obzira na to kada je autorsko djelo zakonito objavljeno, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.“

⁹¹ v. Matanovac Vučković, op.cit. (bilj. 50.), str. 57.

⁹² Matanovac Vučković, op. cit. (bilj. 72.), str. 33.

⁹³ Ibid.

tražiti zaštitu svojega moralnoga prava integriteta. Sud će provjeriti je li navedeno moralno pravo povrijeđeno te naložiti odgovarajuću mjeru, sukladno autorovu tužbenome zahtjevu.⁹⁴

Valja primijetiti kako raniji zakon nije sadržavao navedene odredbe o kulturnim dobrima, već su pravila o izmjeni i obnovi arhitektonskoga djela sadržana u čl. 79. st. 5. ZAPSP03. Međutim, sudska praksa štitila je intervencije u arhitektonska djela koja su se smatrala kulturnim dobrima. Primjer je presuda Visokoga upravnoga suda Republike Hrvatske pod brojem Usž 4126/2016-2 od dana 23. veljače 2017⁹⁵. Prvostupanjski sud utvrdio je da rekonstrukcija izvedena na zgradi nije u skladu s posebnim uvjetima koje nadležni Zavod, temeljem odredbi Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, utvrđuje u postupku izdavanja lokacijske dozvole, odnosno rješenja o uvjetima građenja. Utvrđena su odstupanja od dozvoljenoga, a predmetna zgrada proglašena je kulturnim dobrom na osnovi rješenja Ministarstva kulture na temelju čijega je rješenja upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske na Listu zaštićenih kulturnih dobara. Predmetna se zgrada tako nalazi unutar povijesne urbane cjeline Grada Zagreba, zaštićena je kao spomenik kulture na osnovi rješenja Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture te je upisana u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture na temelju kojega je stekla svojstvo kulturnoga dobra. Iz upravnoga postupka proizlazi da je zgrada izgrađena 1953. godine prema projektu arhitekta Drage Galića te predstavlja arhitektonsko djelo koje prati europska kretanja arhitekture 1950-ih godina stoga je u cijelosti treba očuvati u izvornome obliku. Navodi se da „prema stručnom mišljenju izvedeno stanje bitno degradira visoku razinu arhitektonske kvalitete zgrade koja je jedno od antologijskih ostvarenja poslijeratne moderne te u tom smislu predstavlja autorski relevantno djelo na kojem se ne mogu izvoditi nikakve nekontrolirane intervencije suprotne izvornom obliku“.

6. AUTORSKO PRAVO NAD DJELIMA ARHITEKTURE U PRAVNOME PROMETU

6.1. DJELA ARHITEKTURE STVORENA PO NARUDŽBI

⁹⁴ Matanovac Vučković, op.cit. (bilj. 50.), str. 58.

⁹⁵ Visoki upravni sud Republike Hrvatske, Usž 4126/2016-2 od 23. veljače 2017. godine, citirano od: <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/UpSRH2016UszB4126A2>

ZAPSP definira ugovor o narudžbi autorskoga djela navodeći da se njime „autor obvezuje stvoriti određeno autorsko djelo i primjerak tog djela predati naručitelju, a naručitelj se obvezuje autoru za to isplatiti ugovorenu naknadu i iskorištavati autorsko djelo u skladu s ugovorom o narudžbi, ako ugovorom nije drugačije uređeno“⁹⁶. Raniji ZAPSP03. sadržavao je gotovo istu definiciju ugovora točnije dio „i iskorištavati autorsko djelo u skladu s ugovorom o narudžbi“ što je dodao novi ZAPSP. Raniji zakon je samo naveo definiciju ugovora, dok je novim uređenjem veća pažnja pridana navedenome ugovoru, a djela arhitekture posebno su razrađena. Na pitanja u vezi s autorskopравnim ugovorima koja nisu uređena ZAPSP-om primjenjuje se Zakon o obveznim odnosima⁹⁷. Ugovor o narudžbi autorskoga djela tako mora biti sklopljen u pisanome obliku⁹⁸.

Ugovorom o narudžbi⁹⁹ određuju se obilježja naručenoga djela, rokovi njegove predaje i način na koji će se djelo iskorištavati. Ako ugovor o narudžbi ili ZAPSP ne određuju drugačije, smatra se da naručitelj stječe isključivo imovinsko pravo iskorištavanja autorskoga djela. Navedeno pravo iskorištavanja naručitelj stječe u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje njegove djelatnosti, bez prostornoga i vremenskoga ograničenja. Jednaka presumpcija propisuje se i za fizičku osobu koja je naručila djelo za privatno korištenje, ali u sadržaju i opsegu potrebnome za ispunjenje te svrhe.

ZAPSP posebno uređuje ugovor o stvaranju arhitektonskoga djela po narudžbi pa navodi kako je potrebno izrijekom navesti koji se od elemenata arhitektonskoga djela naručuje. Taksativno se navode elementi arhitektonskoga djela kao što su „skica, studija, plastični i drugi prikazi, nacrt, idejno rješenje, idejni projekt, glavni projekt, izvedbeni projekt, plan, zahvat u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture i drugi“. Prethodno navedene presumpcije za iskorištavanje autorskoga djela od strane naručitelja i fizičke osobe koja naručuje djelo za privatno korištenje odnose se samo na elemente arhitektonskoga djela koji su izričito navedeni u ugovoru. Samim time, presumpcija prava prerade u elemente koji nisu izričito navedeni je isključena¹⁰⁰. Dakle, dozvoljeno je naručiti jedan ili više elemenata arhitektonskoga djela ili čak sve potrebne elemente za izradu arhitektonskoga djela, od skice

⁹⁶ čl. 96. st. 1. ZAPSP

⁹⁷ Zakon o obveznim odnosima. *Narodne novine* br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, dalje: ZOO

⁹⁸ Na to upućuje čl. 65. ZAPSP-a koji glasi: „Ugovor na temelju kojeg se stječe pravo iskorištavanja autorskog prava (u daljnjem tekstu: autorskopравni ugovor) mora biti sklopljen u pisanom obliku, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.“

⁹⁹ Čl. 96. ZAPSP

¹⁰⁰ čl. 96. st. 5. ZAPSP

do izvedbenoga projekta. Precizno navođenje elemenata važno je za naručitelja jer on ne bi bio ovlašten preraditi glavni u izvedbeni projekt ako oba elementa nisu obuhvaćena ugovorom o narudžbi. Neovisno o tome hoće li taj glavni projekt izvesti sam autor – arhitekt ili će naručitelj angažirati drugu osobu, potrebno je sklopiti novi ugovor s autorom glavnoga projekta kojim se ugovara stjecanje prava korištenja preradom i drugih imovinskih prava autora¹⁰¹.

Naknada¹⁰² se određuje ugovorom o stvaranju autorskoga djela po narudžbi. Ugovorom se određuje naknada za stvaranje autorskoga djela, kao i naknada za njegovo iskorištavanje. Iz same odredbe proizlazi da je riječ o dvije različite naknade. Ako je ugovorom o narudžbi izražen jedinstven iznos naknade, presumira se da je time ugovorena naknada za stvaranje i iskorištavanje autorskoga djela stvorenoga po narudžbi.

6.2. DJELA ARHITEKTURE STVORENA PUTEM JAVNOGA NATJEČAJA

Iako sam ZAPSP ne uređuje pitanje o tome što su javni natječaj, javni poziv, javno obećanje nagrade ili javna nabava, njihovo se određenje nalazi se u ZOO-u i Zakonu o javnoj nabavi¹⁰³. Ako se djelo naručuje putem javnoga natječaja, javnoga poziva, javnoga obećanja nagrade ili javne nabave, autorska prava iskorištavanja stječu se na temelju ugovora o stvaranju autorskoga djela po narudžbi. Ugovor će se sklopiti nakon provedenoga javnoga natječaja, javnoga obećanja nagrade ili javne nabave, ako u njima nije drugačije određeno¹⁰⁴. Valja napomenuti da u navedenome slučaju ne postoji presumpcija o stjecanju prava iskorištavanja na strani osobe koja raspisuje javi natječaj, javni poziv, javno obećanje nagrade ili javnu nabavu. Stoga, kako bi se sva navedena prava stekla, potrebno je sklopiti poseban ugovor o narudžbi s autorom djela.

6.3. DJELA ARHITEKTURE STVORENA U RADNOME ODNOSU

Jedna od najznačajnijih novina unesena posljednjim izmjenama ZAPSP-a odnosi se upravo na pravo iskorištavanja autorskoga djela nastaloga u radnome odnosu. Autorsko djelo stvoreno u radnome odnosu definira se kao „djelo koje za vrijeme trajanja radnog odnosa kod

¹⁰¹ Matanovac Vučković, op.cit. (bilj. 50.), str. 47.

¹⁰² čl. 97. ZAPSP

¹⁰³ Zakon o javnoj nabavi. *Narodne novine* br. 120/16, 114/22

¹⁰⁴ čl. 96. st. 6. ZAPSP

određenog poslodavca stvori autor izvršavajući svoje obveze iz ugovora o radu“. Odnose u pogledu autorskoga djela stvorenoga u radnome odnosu uređuje ZAPSP, ugovor o radu ili drugi akt kojim se uređuje radni odnos ili drugi ugovor sklopljen između autora i poslodavca¹⁰⁵.

Tako je glede prava iskorištavanja autorskoga djela raniji zakon propisivao da „ako se u izvršavanju obveza iz radnog odnosa stvaraju autorska djela, ugovorom o radu određuje se, između ostalog, stječe li poslodavac pravo na iskorištavanje autorskog djela, te posebice, ako ga stječe, opseg i trajanje prava iskorištavanja autorskog djela. Ako ovim Zakonom, ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos nije drukčije određeno, autorsko pravo na autorskom djelu zadržava autor bez ograničenja“¹⁰⁶. Nakon izmjena propisano je da „ako ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos ili drugim ugovorom sklopljenim između autora i poslodavca nije drukčije određeno, smatra se da je poslodavac stekao isključiva autorska imovinska prava iskorištavanja autorskog djela stvorenog u radnom odnosu, u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja, bez prostornog i vremenskog ograničenja, neovisno o prestanku radnog odnosa za vrijeme čijeg je trajanja djelo nastalo“¹⁰⁷.

Time u prvome redu dolazi do promjene predmnjeve kojom sada stjecanje imovinskoga prava iskorištavanja ide u korist poslodavca, umjesto u korist autora – radnika. Također, ranijim zakonom poslodavac nije stjecao pravo iskorištavanja na osnovi zakona, nego isključivo na temelju ugovora o radu ili drugoga akta kojim se uređuje radni odnos. Dakle, prije je poslodavac mogao koristiti autorsko djelo samo ako je za to imao posebnu pravnu osnovu kao npr. ugovor o radu. Sada samom činjenicom da je autor zaposlen kod njega, poslodavac stječe pravo iskorištavanja toga djela, odnosno bit će potencijalno ograničen zbog posebne odredbe ugovora o radu ili sličnome aktu. Riječ je o oborivoj presumpciji u korist autora, a ona se obara upravo „ugovorom o radu ili drugim aktom“ kako to propisuje zakon. Ugovorom se stoga može odrediti da poslodavac stječe manje prava, nego što to propisuje ZAPSP. Kao što je već navedeno, poslodavac tom presumpcijom stječe isključiva prava koja su mu potrebna da bi funkcionalno obavljao svoju djelatnost. Nasuprot tome, ne stječe isključiva prava, odnosno ona prava koja ne ovlašćuju svojega nositelja da drugima dopusti ili zabrani korištenje autorskoga djela. Sadržaj prava iskorištavanja nije svekolik, već ovisi o djelatnosti poslodavca. Poslodavac stječe isključivo pravo korištenja djela u onome sadržaju i onome opsegu koji je potreban za

¹⁰⁵ čl. 100. st. 1. ZAPSP

¹⁰⁶ čl. 76. ZAPSP03

¹⁰⁷ čl. 100. st. 2. ZAPSP

ostvarenje njegove djelatnosti, no to je pravo prostorno i vremenski neograničeno (ono ne ovisi o tome hoće li npr. autor i dalje biti zaposlenik poslodavca). Na taj se način štite interesi poslodavca, ali se istodobno autoru ostavljaju ona prava koja poslodavcu nisu potrebna za obavljanje djelatnosti.¹⁰⁸

Također, smatra se da je poslodavac dobio autorovo odobrenje da djelo javno objavi i prerađuje te kao takvo koristi, da ga sastavi s drugim djelom radi zajedničkoga korištenja i uključi u zbirku ili bazu podataka te na taj način koristi, kao i da ga predstavlja javnosti pod imenom poslodavca zajedno s autorovim imenom. Navedene ovlasti poslodavac može izvršavati u sadržaju i opsegu koji je potreban za ostvarenje djelatnosti koju obavlja¹⁰⁹. Smatra se da postoji i odobrenje autora da poslodavac dovrši njegovo djelo ako radni odnos prestane, odnosno ako autor djelo ne može dovršiti sam, osim ako nije drugačije ugovoreno¹¹⁰.

Poseban stavak posvećen je djelima arhitekture nastalima u radnome odnosu. Propisano je da se sve prethodno navedene odredbe odnose na sve elemente arhitektonskoga djela. U elemente se tako ubrajaju skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi, zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture. Poslodavac ima ovlast koristiti sve ili samo neke elemente djela izrađenoga u radnome odnosu za izradu drugih elemenata istoga ili drugoga arhitektonskoga djela, bez ograničenja i bez ikakvoga dodatnoga dopuštenja autora osim ako izrijeком nije drugačije ugovoreno između poslodavca i autora¹¹¹. Ako je arhitekt stoga zaposlenik u radnome odnosu u arhitektonskome birou njegov će poslodavac, čak i nakon prestanka radnoga odnosa, imati pravo dovršiti njegovo djelo, izmijeniti ga ili npr. iz glavnoga projekta izraditi izvedbeni projekt, sve to bez suglasnosti i odobrenja autora – arhitekta.

Kod stjecanja autorskoga prava na djelima arhitekture u pravnome prometu glavnu razliku čini upravo pravo iskorištavanja koje stječe naručitelj, odnosno poslodavac. Kod ugovora o narudžbi naručitelj, odnosno fizička osoba koja je naručila djelo za privatno korištenje, mora izričito ugovoriti elemente djela arhitekture nad kojima želi steći imovinsko pravo iskorištavanja. Presumpcija za iskorištavanje odnosi se samo na element koji je ugovoren (kao primjer prethodno je naveden glavni projekt), a naručitelj stječe pravo iskorištavanja samo ugovorenoga elementa. U slučaju da element želi preraditi, npr. glavni projekt u izvedbeni, to

¹⁰⁸ Matanovac Vučković, op. cit. (bilj. 72.), str. 28.

¹⁰⁹ čl. 100. st. 3. ZAPSP

¹¹⁰ čl. 100. st. 4. ZAPSP

¹¹¹ čl. 100. st. 5. ZAPSP

mora posebno ugovoriti u novome ugovoru s autorom projekta. Ako naručitelj to ne učini, smatrat će se da je nastala povreda autorovoga imovinskoga prava prerade propisana u čl. 54. ZAPSP-a. S druge strane, kod autorskih djela stvorenih u radnome odnosu situacija je obratna pa poslodavac smije preraditi djelo ako s autorom nije ugovorio izričito drugačije. Predmnijeva da će poslodavac moći preraditi jedan element autorskoga djela u drugi, npr. glavni projekt u izvedbeni, postoji čak i u slučaju prestanka autorovoga radnoga odnosa.

6.4. AUTORSKA DJELA STUDENATA

Autorska prava na autorskim djelima koje stvore studenti na bilo kojem studiju i visokim učilištima pripadaju njihovim autorima bez ograničenja, osim ako se drukčije ne odredi ugovorom o studiranju ili kakvim drugim ugovorom¹¹². Prvenstveno se to odnosi na djela koja studenti stvore u izvršavanju svojih studentskih obveza na preddiplomskim, diplomskim i poslijediplomskim studijima kao što su završni i seminarski radovi, radovi nastali kao rezultat znanstvenih istraživanja, umjetnički radovi i sl.¹¹³. Najviše tijelo, kao što su senat i vijeće visokoga učilišta, donose pravila o postupanju s navedenim autorskim djelima, sukladno propisima i aktu kojim se uređuju ustrojstvo i nadležnosti tijela te pravne osobe¹¹⁴. Kako bi se navedena pravila odnosila na studente ona im moraju biti poznata prije početka studiranja, odnosno prije sklapanja ugovora o studiranju te na njih moraju napismeno pristati¹¹⁵. Ako je zbog postizanja zaštite patentom, industrijskim dizajnom ili drugim pravom industrijskoga vlasništva nužno privremeno zadržati tajnost sadržaja ili dijela sadržaja završnoga rada, student može zahtijevati odgodu njegove objave do ostvarenja uvjeta za postizanje odgovarajuće zaštite pravom industrijskoga vlasništva ili pak do prestanka potrebe za čuvanjem tajnosti¹¹⁶.

Hrvatski zakon jedan je od rijetkih koji uređuje stvaranje umjetničkih djela za vrijeme studija, a navedene odredbe značajna su novina jer ih raniji ZAPSP03. nije sadržavao.

7. NEZAŠTIĆENE TVOREVINE

¹¹² čl. 111. st. ZAPSP

¹¹³ čl. 111. st. 2. ZAPSP

¹¹⁴ čl. 111. st. 3. ZAPSP

¹¹⁵ čl. 111. st. 4. ZAPSP

¹¹⁶ čl. 111. st. 6. ZAPSP

Prethodno je navedeno da se autorskim pravom štite autorska djela, odnosno originalne intelektualne tvorevine s individualnim karakterom¹¹⁷. Kao autorska djela posebno su navedena djela arhitekture te njihovi elementi kao što su „skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture“¹¹⁸. Time je u novom ZAPSP-u proširen pojam djela arhitekture tako da su izrijekom navedeni neki od zaštićenih elemenata samoga djela.

Opisujući nezaštićene tvorevine, ZAPSP navodi da su predmet autorskoga prava izražaji, a ne ideje, postupci, metode rada ili matematički koncepti kao takvi¹¹⁹. Jednaka odredba bila je propisana i ranijim zakonom¹²⁰, no proširena je lista djela koja se ne smatraju autorskim djelima svojim taksativnim navođenjem. Tako je navedeno da su „prostorni planovi, kao što su plan prostornog razvoja, urbanistički plan i slično, konzervatorske podloge, kao i njihove zbirke, zaštićeni kao autorska djela od trenutka stvaranja, ako su originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualan karakter“¹²¹. Iz navedene odredbe proizlazi da se za njihovu narudžbu mogu sklapati autorski ugovori i plaćati autorski honorari pod povoljnijim poreznim režimom propisanim za sva autorska djela¹²². Ipak, u trenutku predaje takvih djela u bilo kakav službeni postupak ili predaje službenoj osobi radi informiranja javnosti te objave radi informiranja javnosti, ona prestaju biti zaštićena autorskim pravom¹²³. U tome je trenutku tako moguća njihova izmjena i korištenje bez odobrenja autora¹²⁴. Ne bi bilo oportuno omogućiti njihovu ekstenzivnu autorskopravnu zaštitu jer se praktički nikada ili tek s nerazmjerno velikim poteškoćama i troškovima ne bi moglo iznjedruti konačan izgled tih planova i podloga čiji krajnji izgled u velikoj mjeri ovisi o javnim potrebama, čije poštovanje ima prednost pred individualnim interesima autora¹²⁵. Propisani postupak donošenja urbanističkog plana kosi se s autorskopравnim propisima i u ovome slučaju ipak ima prednost¹²⁶.

¹¹⁷ čl. 14. st. 1. ZAPSP

¹¹⁸ čl. 14. st. 2. ZAPSP

¹¹⁹ čl. 18. st. 1. ZAPSP

¹²⁰ čl. 8. st. 1. ZAPSP03.

¹²¹ čl. 18. st. 3. ZAPSP

¹²² Matanovac Vučković, op. cit. (bilj. 72.), str. 9

¹²³ čl. 18. st. 3. ZAPSP

¹²⁴ v. Informator: <https://informator.hr/strucni-clanci/sto-donosi-novi-zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima>, 17. rujna 2023.

¹²⁵ Matanovac Vučković, op. cit. (bilj. 72.), str. 9.

¹²⁶ Ibid.

Zakon o prostornom uređenju¹²⁷ propisuje pravo sudjelovanja javnosti u postupcima izrade i donošenja prostornih planova¹²⁸. Navedena odredba primjer je predaje prostornoga plana u službeni postupak nakon čega on postaje nezaštićena tvorevina na kojoj više nema autorskoga prava. Iako je autorsko pravo samo po sebi „jako“ pravo, do njegova ograničavanja dolazi zbog javnoga interesa.

ZPU također navodi kako prostorni planovi imaju snagu i pravnu prirodu podzakonskoga propisa¹²⁹ te kako se na njima, njihovim nacrtima i planskim rješenjima ne mogu stjecati autorska prava¹³⁰. Isto je propisano i u članku 18. stavku 3. ZAPSP-a u kojem se navodi da „službeni tekstovi iz područja zakonodavstva, uprave i sudstva, kao što su zakoni, uredbe, odluke, izvješća, zapisnici, sudske odluke i slično“ nisu zaštićeni autorskim pravom.

Nadalje, valja spomenuti i sporni članak 132. ZPU-a koji propisuje kako se autorska prava, na zahvatu u prostoru projektiranom idejnim projektom te provedenom zahvatu u prostoru u skladu s tim projektom, stječu sukladno posebnome zakonu, osim ako ugovorom o izradi projekta nije ugovoreno drugačije. ZAPSP je u pogledu autorskih prava *lex specialis*, odnosno on uređuje idejne projekte i zahvate u prostoru te propisuje u kojim su slučajevima autorska djela. Zakonom o prostornome uređenju ne može propisati kako se i kada stječe autorsko pravo jer on uređuje tehničke aspekte i procedure u vezi s prostornim uređenjem. Također, predmet i cilj propisani su u samome zakonu¹³¹ te se iz njih jasno može iščitati kako ne uređuju autorskopravne aspekte¹³².

¹²⁷ Zakon o prostornom uređenju. Narodne novine 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23, (dalje: ZPU)

¹²⁸ čl. 14. st. 1. ZPU

¹²⁹ čl. 58. st. 1. ZPU

¹³⁰ čl. 58. st. 2. ZPU

¹³¹ čl. 1. ZPU: „Ovim se Zakonom uređuje sustav prostornog uređenja: ciljevi, načela i subjekti prostornog uređenja, praćenje stanja u prostoru i području prostornog uređenja, uvjeti planiranja prostora, donošenje Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske, prostorni planovi uključujući njihovu izradu i postupak donošenja, provedba prostornih planova, uređenje građevinskog zemljišta, imovinski instituti uređenja građevinskog zemljišta i nadzor.“

¹³² Matanovac Vučković, op.cit. (bilj. 50.), str. 63.

ZAKLJUČAK

Iako autorskoppravna zaštita arhitektonskih djela na području Republike Hrvatske postoji već dugi niz godina, sa svakom izmjenom zakona dolazi do poboljšanja i preciziranja njihova položaja. Definiranje arhitektonskoga djela, odnosno njegovo razlučivanje na elemente poseban je iskorak novoga ZAPSP-a. Svaki element pojedinačno uživa autorskoppravnu zaštitu ako je originalna intelektualna tvorevina s individualnim karakterom. Ipak, to ni na koji način ne umanjuje jedinstvenost autorskoga prava u pogledu arhitektonskoga djela kao cjeline sa svim njegovim elementima. U ugovoru o narudžbi naručitelj, odnosno osoba koja je naručila djelo za privatno korištenje, mora izričito ugovoriti elemente arhitektonskoga djela nad kojima želi steći imovinsko pravo iskorištavanja. Presumpcija za iskorištavanje odnosi se samo na ugovoreni element arhitektonskoga djela te će naručitelj, u slučaju da navedeni element želi preraditi, to morati posebno ugovoriti u novome ugovoru s autorom projekta. S druge strane, kod autorskih djela stvorenih u radnome odnosu situacija je drugačija, odnosno presumpcija za pravo prerade nalazi se na strani poslodavca. On autorsko djelo smije preraditi ako ugovorom s autorom djela nije izričito drugačije ugovoreno. Također, jasnije su određena ograničenja autorskoga prava u situacijama u kojima mu se suprotstavlja pravo vlasništva. Tako je u slučaju uništenja autorskoga djela prevladavajuć interes vlasnika, ali autoru se ipak daju određena prava – vlasnik ga mora obavijestiti o uništenju te autoru na njegov zahtjev dopustiti fotografiranje ili snimanje djela, kao što mu je dužan predati primjerak nacрта toga djela ako ga posjeduje. Također, autor arhitektonskoga djela ne može se protiviti nužnim izmjenama svojega djela koje su rezultat narušavanja temeljnih zahtjeva za građevinu. Ne može se protiviti ni uporabi drugih materijala ako su materijali od kojih je djelo napravljeno pokazali nedostatke ili ako ih je moguće nabaviti samo uz nerazmjerne poteškoće ili nerazmjeran trošak. Autoru se daje pravo da u takvim situacijama traži da se uz njegovo ime stavi napomena o nužnim izmjenama i vremenu kada su one učinjene ili da se izbriše njegovo ime. S druge strane, izmjena ili obnova arhitektonskoga djela nastaloga na temelju javnoga natječaja ili natječaja financiranoga javnim sredstvima, odnosno natječaja nagrađenoga strukovnom nagradom uvijek će zahtijevati suglasnost autora arhitektonskoga djela. U pogledu zaštite kulturnih dobara, autor nije ovlašten protiviti se izmjenama svojega djela ili svojega arhitektonskoga djela izmjene ako se one zahtijevaju sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Iako arhitektonska djela spajaju funkcionalnost i estetiku čini se da se do donošenja novoga ZAPSP-a nije posvećivala tolika pozornost umjetničkom aspektu samoga djela. Veća pažnja bila je posvećena tehničkoj

regulaciji stoga novi ZAPSP predstavlja značajan napredak u reguliranju, ali i osvještavanju autorskoga doprinosa u djelima arhitekture.

LITERATURA

1. Bilić Paulić, M., *Autorsko pravo u arhitekturi* (2020.), <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/autorsko-pravo-u-arhitekturi> (1. listopada 2023.)
2. Enciklopedija.hr, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40326> (17. rujna 2023.), <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=16852> (17. rujna 2023.)
3. Gliha, I., Vukmir, M., Sikirić, H.; Kluwer International Encyclopedia of Laws - Croatia, 2006.
4. Henneberg, I., *Autorsko pravo*, Zagreb, 2001.
5. Informator.hr: <https://informatior.hr/strucni-clanci/sto-donosi-novi-zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima>, (17. rujna 2023.)
6. Matanovac Vučković, R., *Pravno mišljenje*, Zagreb, 2023., dostupno na mrežnoj stranici Hrvatske komore arhitekata: https://www.arhitektihka.hr/files/file/vijesti/2023/RM_AUTORSKO_PRAVO_PRAVNO_MISLJENJE.pdf (17. rujna 2023.)
7. Matanovac Vučković, R.: Novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima – odgovor na izazove jedinstvenoga digitalnog tržišta i prijepore u primjetni, u: *Reforma autorskog prava u Europskoj uniji*, HAZU, Zagreb 2023.
8. Obiteljski zakon. *Narodne novine* br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23
9. Poturčić Marina, *Autorsko pravo u arhitekturi*, Hrvatska komora arhitekata i inženjera u graditeljstvu, Razred Arhitekata, Zagreb, 2006.
10. Pravilnik o sadržaju i izgledu ploče kojom se označava gradilište. *Narodne novine* br. 42/2014
11. Proleksis enciklopedija, <https://proleksis.lzmk.hr/143474/> (17. rujna 2023.)
12. Velagić, Z. i Hocenski I. (2014). Autorstvo u hrvatskim zakonima o autorskom pravu od 1846. do 2007. godine, *Libellarium* VII (2): 231 – 252.
13. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, predmet br.: Pž 5712/04-3, 6.2.2007., <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VTSRH201G2007SPzB5712A043>
14. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, predmet br.: PŽ 6991/02-2, 2.12.2003., <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VTSRH201G2003SPzB6991A022>
15. Visoki upravni sud Republike Hrvatske, Usž 4126/2016-2 od 23. veljače 2017. godine, <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/UpSRH2016UszB4126A2>
16. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. *Narodne novine* br. 111/21
17. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. *Narodne novine* br. 167/2003

18. Zakon o gradnji. *Narodne novine* br. 153/13, 20/17, 39/19, 125/19
19. Zakon o Hrvatskoj komori arhitekata i komorama inženjera u graditeljstvu i prostornom uređenju. *Narodne novine* br. 78/15, 114/18, 110/19
20. Zakon o obveznim odnosima. *Narodne novine* br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22
21. Zakon o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje. *Narodne novine* br. 78/15, 118/18, 110/19
22. Zakon o prostornom uređenju. *Narodne novine* 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23
23. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima. *Narodne novine* br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17